

Nr 33.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring av 42 § sinnessjuklagen.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 228, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.* I motionen hemställas, »att i sinnessjuklagens 42 § tillfogas ett stadgande av innebörd att uttryckligen ålägga medicinalstyrelsen att motivera sina rättspsykiatriska utlåtanden».

Beträffande de skäl som motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande rätt.

I 5 kap. 5 § *strafflagen* stadgas, att ingen må fällas till ansvar för gärning, som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Har någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd, att han är från sina sinnens bruk, må straff ej heller ådömas för gärning, som han i det tillståndet begår.

Enligt 6 § samma kapitel må straffet, där någon begår brottslig gärning under inflytande av annan själslig abnormitet än i 5 § avses, när särskilda skäl därtill föranleda, nedsättas under det lägsta straff, som för gärningen är stadgat. Samma lag skall gälla i fråga om brottslig gärning, som begås av någon, vilkens själsverksamhet utan hans eget vållande tillfälligt rubbats, churu han ej är strafflös enligt 5 §.

Bestämmelser om sinnesundersökning i brottmål äro meddelade i 6 kap. *sinnessjuklagen* den 19 september 1929.

I 41 § nämnda lag stadgas, att om anledning föreligger till antagande att den, som är misstänkt för brott, begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § *strafflagen*, skall domstolen förordna om sinnesundersökning enligt vad i lagen vidare sägs, där ej av särskilda skäl sådan undersökning finnes obehövlig. Sinnesundersökning skall ock ske, där domstolen finner särskild utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet vara av betydelse

¹ *Bihang till riksdagens protokoll 1953. 9 saml. 1 avd. Nr 33.*

för bestämmande av påföljd för brottet eller eljest för målets avgörande. Finnes brottet ej förskylla svårare straff än böter, må sinnesundersökning ske endast när särskilda skäl därtill äro.

Enligt 42 § skall sinnesundersökning av den, som förvaras i häkte, verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare. I samma paragraf, fjärde stycket, stadgas beträffande utlåtande över sinnesundersökning av den, som förvaras i häkte, att undersökningsläkaren i sådant utlåtande skall ange den undersöktes sinnestillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bliva föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skola ock angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, vid gärningens begående ha lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga.

I sista stycket av 42 § stadgas, att då utlåtande avgives, skall undersökningsläkaren samtidigt insända en avskrift därav till medicinalstyrelsen; finner styrelsen anledning föreligga till ytterligare psykiatrisk granskning, har styrelsen att ofördröjligen underrätta domstolen därom.

Enligt 43 § skall sinnesundersökning av den, som befinner sig på fri fot, verkställas av läkare, som för dylikt ändamål är anställd vid statligt sinnessjukhus. Ovan intagna föreskrifter i 42 § beträffande utlåtande över sinnesundersökning skola lända till efterrättelse jämväl i fall, som avses i 43 §.

Prövar domstol, efter det utlåtande över verkställd sinnesundersökning blivit avgivet, medicinalstyrelsens utlåtande böra infortras, åligger det domstolen, jämlikt 44 §, att till medicinalstyrelsen överlämna samtliga handlingar i målet. Medicinalstyrelsen äger att genom läkare, som styrelsen därtill utser, verkställa den ytterligare undersökning styrelsen finner erforderlig, och skall, om så sker, vad i 42 och 43 §§ för där avsedda fall stadgats i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

I detta sammanhang må erinras om innehållet i 40 kap. 7 § *rättegångsbalken*. Där sägs i första stycket, att om utlåtande av myndighet, tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå med yttrande, skall gälla vad därom är stadgat eller eljest är vedertaget. Annan sakkunnig skall, jämlikt andra stycket, om ej rätten förordnar annat, avgiva skriftligt utlåtande. Enligt tredje stycket skall utlåtande angiva de skäl och omständigheter, på vilka det däri givna omdömet är grundat.

Historik.

I en till 1945 års riksdag avlåten proposition, nr 207, med förslag till lag om ändring i 5 kap. strafflagen m. m. föreslog Kungl. Maj:t omfattande

ändringar i de bestämmelser, som tidigare gällt i fråga om befrielse från ansvar för brott begånget under inflytande av rubbad själsverksamhet. I 5 § i förslaget stadgades, förutom att sinnessjukdom och sinnesslöhet skulle föranleda straffrihet, att gärning, som beginges av den som till sin sinnesbeskaffenhet vore att jämställa med sinnessjuk, skulle vara strafflös.

Första lagutskottet, som avgav utlåtande över propositionen, anförde i utlåtande nr 36 i denna del bland annat.

Av den i ärendet föreliggande utredningen har framgått, att inom fackkretsar olika meningar synas råda om innebörden och avgränsningen av begreppet psykopati och att många läkare härunder innefatta icke endast de rent konstitutionella psykopatierna utan även vissa organiska defekt-tillstånd och svårare neurotiska sjukdomstillstånd. Även strafflagberedningen har ansett, att dessa defekt- och sjukdomstillstånd böra medföra straffrihet. Beredningen har emellertid menat, att det medicinska språkbruket skulle medgiva att också beteckna dem som sinnessjukdom. Det är främst dylika och andra därmed jämförliga, med sinnessjukdom nära likartade fall, som utskottet åsyftar, när det förordar en bestämmelse om att även vissa andra psykiskt abnorma än sinnessjuka och sinnesslöa skola kunna på grund av sin sinnesbeskaffenhet helt frias från ansvar. I likhet med lagrådet anser utskottet det emellertid omöjligt att ens genom vetenskaplig beskrivning draga en klar skiljelinje mellan de fall som här avses och övriga fall av psykopati.

På grund av vad sålunda anförts föreslog första lagutskottet, att de psykiska abnormtillstånd, vilka vid sidan av sinnessjukdom och sinnesslöhet skulle kunna medföra straffriande verkan, i lagtexten betecknades såsom »annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom». I enlighet med utskottets hemställan erhöll 5 kap. 5 § första stycket strafflagen sin nu gällande lydelse.

Rörande innehållet i utlåtande över verkställd sinnesundersökning innehöll sinnessjuklagen ursprungligen inga andra föreskrifter än bestämmelserna i 41 § att utlåtandet skulle avse den tilltalades sinnesbeskaffenhet vid tiden för gärningens begående och frågan huruvida han vore i behov av vård å sinnessjukhus.

Vid 1945 års riksdag framlade Kungl. Maj:t i *proposition nr 239 förslag till lag om ändring i sinnessjuklagen* den 19 september 1929. I fråga om innehållet i utlåtande angående tilltalads sinnesbeskaffenhet anförde chefen för justitiedepartementet i propositionen följande.

Då ändamålet med en sinnesundersökning är att giva domstolen ett sak-kunnigt utlåtande rörande den undersöktes sinnesbeskaffenhet, bör givetvis utlåtandet innehålla en medicinsk beskrivning och bestämning av vederbörandes psyke. Däremot erfordras icke att i utlåtandet utsäges, huruvida det sinnestillstånd, som förelagat hos den undersökte vid åtalade gärningens begående, är av beskaffenhet att böra föranleda tillämpning av 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen. Detta avgörande tillkommer domstolen. Till ledning för domstolens bedömande erfordras emellertid jämväl att i utlåtandet angives det vårdbehov som föreligger; — — — Att utlåtandet inne-

håller upplysning om vårdbehovet är vidare av betydelse för frågan huru det skall förfaras med den undersökte därest han straffriförklarad. Beträffande den som av läkaren finnes icke vara i behov av särskild vård synes det önskvärdt, att i utlåtandet angives huruvida vid bestämmande av påföljden för brottet särskild hänsyn bör tagas till hans sinnesbeskaffenhet. Sålunda torde, när formella förutsättningar för ådömande av förvaring föreligga, utlåtandet böra lämna besked, huruvida den tilltalade till sin sinnesbeskaffenhet avviker från det normala och är att anse såsom vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. I fråga om tilltalad, som kan komma i åtnjutande av villkorlig dom, kan det vara av värde för domstolen, att läkaren i utlåtandet angiver i vad mån med hänsyn till den tilltalades sinnesbeskaffenhet särskilda föreskrifter böra knytas till den villkorliga domen. På grund av det anförda vill jag föreslå, att bestämmelse införes därom att undersökningsläkaren i utlåtandet skall ange den undersöktes sinnes-tillstånd vid gärningens begående samt att han därjämte skall ange, huruvida den undersökte är i behov av vård å sinnessjukhus. Härutöver synes böra föreskrivas, att om den undersökte eljest på grund av sin sinnesbeskaffenhet finnes böra bli föremål för särskild behandling, sådant bör anmärkas i utlåtandet. Läkaren är sålunda i sistnämnda hänseende icke ovillkorligen skyldig att avgiva något omdöme. I likhet med strafflagberedningen finner jag lämpligt att läkaren, om han så önskar, skall kunna underlåta att uttala sig rörande den kriminalpolitiskt lämpliga behandlingen av den undersökte. Avgörandet härutinnan kan påverkas av faktorer som ligga utanför läkarens verksamhetsområde. De föreslagna bestämmelserna om utlåtandets innehåll synas böra upptagas i 42 § sinnessjuklagen såsom fjärde stycke.

I enlighet med departementschefens uttalande erhöll 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen i det för riksdagen framlagda förslaget följande lydelse:

»I utlåtandet skall undersökningsläkaren ange den undersöktes sinnes-tillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bli föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skola ock angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas.»

Över propositionen avgav *första lagutskottet* utlåtande, nr 37, däri utskottet beträffande ifrågavarande stycke i 42 § anförde följande.

I utlåtandet skola enligt Kungl. Maj:ts förslag angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. Utskottet finner det föreslagna stadgandet lämpligt och ändamålsenligt men vill föreslå visst tillägg till detsamma. Enligt utskottets förslag till ändrad lydelse av 5 kap. 5 § strafflagen skola vissa andra abnormtillstånd än sinnessjukdom och sinnesslöhet kunna föranleda straffrihet. Dessa fall ha i lagtexten angivits såsom »annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom». Prövningen av dessa fall erbjuder stora svårigheter och fordrar särskild uppmärksamhet från domstolarnas sida. För att möjliggöra för domstolen att draga en självständig konklusion av sakkunnigutlåtandet föreslår utskottet sådant tillägg till 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen, att utlåtandet, om någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, förklarad vid gärningens begående hava lidit av annan själslig abnormi-

tet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, tillika skall innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga. I samband härmed må framhållas att om undersökningsläkaren skulle finna att den undersökte vid gärningens begående lidit av själslig abnormitet, men att gärningen icke begåtts under inflytande härav, detta uppenbarligen bör angivas i utlåtandet. Någon uttrycklig föreskrift härom i lagen synes icke erforderlig. Utskottet vill i detta sammanhang uttala sin anslutning till departementschefens åsikt, att undersökningsläkaren icke har att yttra sig i frågan, huruvida den undersöktes sinness tillstånd bör föranleda tillämpning av 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen. Detta rättsliga avgörande tillkommer, såsom departementschefen uttalat, domstolen.

På grund av vad sålunda anförts föreslog utskottet, att till det i propositionen föreslagna fjärde stycket i 42 § skulle läggas följande stadgande: »Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, vid gärningens begående hava lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga.»

Sedan utskottets förslag i nämnda delar antagits av riksdagen, utfärdades lag i ämnet den 22 juni 1945 att såvitt angår 42 § träda i kraft den 1 januari 1946.

Frågan om skyldighet för medicinalstyrelsen att motivera sina rättspsykiatriska utlåtanden har tidigare varit föremål för riksdagens uppmärksamhet.

Första lagutskottet anförde i sitt till 1947 års riksdag avgivna utlåtande nr 1 i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning, bland annat följande.

I samband med granskningen av ett i ämbetsberättelsen under nr 5 bland framställningar till Konungen refererat ärende har utskottet uppmärksammat, att medicinalstyrelsen i två där omnämnda fall, i vilka domstol infordrat styrelsens utlåtande över verkställd sinnesundersökning, förklarat vederbörande ha begått brotten under inflytande av själslig abnormitet, vilken vore av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, utan att medicinalstyrelsen angivit skälen till att sådan jämställdhet ansetts föreligga. Undersökningsläkaren hade i de båda åsyftade fallen förklarat de misstänkta lida av själslig abnormitet, som dock icke vore av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.

De skäl som av riksdagen åberopats för föreskriften om de rättspsykiatriska utlåtandenas innehåll ha enligt utskottets mening uppenbarligen samma betydelse i fråga om medicinalstyrelsens som i fråga om undersökningsläkarens utlåtanden. En underlåtenhet av medicinalstyrelsen att i fall som nu avses motivera sina utlåtanden medför, att domstolarna i sitt bedömande sakna den vägledning, som lagstadgandet avsetts skola tillförsäkra dem. Även för undersökningsläkarnas bedömande av nya fall av denna art torde det för övrigt vara av vikt att medicinalstyrelsen anger motivering för sin avvikelse från undersökningsläkarens slutsats. Enligt vad utskottet inhämtat har justitieombudsmannen sin uppmärksamhet riktad på frågan.

I sin till 1948 års riksdag avgivna ämbetsberättelse redovisade *justitieombudsmannen* ett av honom behandlat ärende rörande medicinalstyrelsens skyldighet att motivera rättspsykiatriskt utlåtande (se ämbetsberättelsen s. 80 o. f.).

I ärendet anfördes till en början att justitieombudsmannen av införskaffade koncept till utlåtanden, som medicinalstyrelsen under år 1946 på domstolars begäran avgivit över sinnesundersökningar av personer, som tilltalats för brott, funnit, att den i sista punkten av 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen meddelade föreskriften om angivande av skäl icke städse iakttagits i de utlåtanden, som medicinalstyrelsen, utan att kunna hänvisa till av undersökningsläkare angivna skäl, själv avgivit.

Medicinalstyrelsen inkom den 17 mars 1947 till justitieombudsmannen med infordrat yttrande. I yttrandet anfördes enligt ämbetsberättelsen bland annat följande.

Det kunde först andragas, att det i lagtexten icke återfunnes någon uttrycklig bestämmelse om skyldighet för medicinalstyrelsen att redovisa skälen för sin uppfattning att den undersöktes själsliga abnormitet respektive själsliga rubbningar måste anses jämställda med sinnessjukdom. Vid tolkningen av fjärde stycket i 42 § sinnessjuklagen hade styrelsen kommit till den uppfattningen, att föreskriften om angivande av ovannämnda skäl avsåge undersökningsläkare, vilken omnämndes i detta styckes första mening. I den lagtext, som berörde styrelsens skyldigheter vid s. k. ytterligare psykiatrisk granskning av ett rättspsykiatriskt utlåtande, eller vid behandlingen av de fall, där domstolen, ändå att styrelsen granskat läkarens utlåtande utan åtgärd, begärt styrelsens utlåtande, vore icke heller något ut sagt om formen för styrelsens yttrande. Tveksamhet kunde ävenledes råda, om styrelsen i sin egenskap av slutlig instans vid den *medicinska* bedömningen av ett rättspsykiatriskt ärende borde bindas av samma föreskrifter, som gällde för undersökningsläkare, vilkens slutsatser till väsentlig del grundades på personlig kontakt med den undersökte. Om styrelsen i sitt slutliga utlåtande, helt grundat på uppgifter i det samlade skrivna materialet och icke på personkännedom, skulle på ett mer eller mindre ingående sätt redovisa skälen, varför exempelvis i ett givet fall jämställdhet med sinnessjukdom ansåges föreligga, kunde detta i så måtto verka till förfång för den slutligt dömande instansen, att denna då psykologiskt sett måste känna sig starkare bunden av styrelsens utlåtande. Vid sådant förhållande syntes det styrelsen föreligga risk just för det, som man syntes ha särskilt velat undvika, nämligen att den juridiska bedömningen av ärendet föregreps av den medicinska, rådgivande instansen. Styrelsen funne det vara ofrånkomligt, att domstolen måste fälla sitt utslag även i dessa, ofta de mest intrikata rättspsykiatriska ärendena, främst på grundval av sin egen bedömning av totalmaterialet. En annan omständighet, som därvidlag även syntes böra beaktas, vore den, att det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet under år 1946 befunnit sig i ett övergångsskede mellan lagbestämmelser gällande före respektive efter den 1 januari 1946. En ny praxis hölle på att utbildas. Juridiskt sett vore lagtillämpningen mera fixerad till datum än den rättspsykiatriska och medicinska bedömningen av naturliga skäl kunde vara. Detta hade i några av de berörda fallen för styrelsen icke varit oväsentligt. En annan väsentlig anledning till att me-

dicinalstyrelsen ofta icke närmare motiverat sitt utlåtande vore den från vetenskaplig synpunkt diffusa och föga exakta formuleringen i 5 kap. 5 § strafflagen: »av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom». Därmed syntes avses abnormitet av sådan natur, att den medförde vårdbehov å sinnessjukhus eller att den med avseende på sin inverkan på handlandet hade samma kausala betydelse som vissa s. k. sinnessjukdomar ibland kunde ha. Då styrelsen efter granskning av läkarens utlåtande och övriga handlingar funnit, att en abnormitet visat sig vara av sådan klinisk och social dignitet, att den i ovanberörda avseenden haft denna betydelse, hade styrelsen ansett abnormiteten vara så »djupgående, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom». Att koncist motivera detta omdöme utan att mera omfattande överarbeta det ej sällan vidlyftiga materialet vore ibland ej möjligt och oftast förenat med ej obetydliga vanskligheter. En fråga, som visserligen låge något vid sidan om det principiella i det av J. O. berörda spörsmålet men som, om det från juridiskt håll ansåges önskvärt att styrelsen mera utförligt motiverade sina utlåtanden, i detta sammanhang måste vidröras, vore den, att styrelsens hittillsvarande organisation för handläggningen av dessa ärenden knappast vore mäktig att i den form, som antytts, leverera ett sådant utlåtande över rättspsykiaterns utlåtande. Förutsättningen för att ett dylikt krav skulle kunna effektueras vore, att styrelsen kunde bereda sina inom den rättspsykiatriska specialiteten arbetande tjänstemän ökad arbetsro d. v. s. att tjänsterna hade karaktären av heltidstjänster och icke som nu av bisysslor.

Sammanfattningsvis anförde medicinalstyrelsen slutligen, *att* på grunder som styrelsen ovan anført föreskriften i sista punkten av 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen angående skyldighet för undersökningsläkaren att i vissa fall angiva skäl för sin uppfattning icke gällde eller lämpligen borde gälla för medicinalstyrelsen, *att* en närmare motivering för styrelsens i utlåtandet avgivna omdöme i flertalet fall fordrade en överarbetning av det ej sällan vidlyftiga materialet, vilken krävde tillgång till arbetskrafter som styrelsen icke hade till sitt förfogande, samt *att* därför anställandet av sådana vore ett oundgängligt villkor för att möjliggöra en ändrad praxis därvidlag från styrelsens sida.

I en till medicinalstyrelsen avlåten skrivelse yttrade justitieombudsmanen därefter — sedan han redogjort för gällande rätt och förarbetena därtill i huvudsaklig överensstämmelse med vad ovan upptagits — bland annat följande.

Såsom departementschefen och utskottet framhållit ankommer det utslutande på domstol att avgöra frågan om den psykiska abnormitetens inverkan på det straffrättsliga bedömandet av brottsliga gärningar. För att erhålla önskvärd ledning vid tillämpandet av bestämmelserna i 5 kap. 5 och 6 §§ strafflagen äga domstolarna att anlita medicinsk sakkunskap genom inhämtande av utlåtande av rättspsykiater rörande gärningsmannens sinnesbeskaffenhet. Dessa utlåtanden äro emellertid endast rådgivande, och domstolarna intaga till de rättspsykiatriska utlåtandena samma ställning som till andra sakkunniguttalanden, som i bevisningshänseende förebringas vid rättegång. Denna domstolarnas ställning medför, att domstolarna böra

söka tränga in i de rättspsykiatriska frågorna och bilda sig en självständig uppfattning om den riktiga lösningen av de i varje särskilt fall uppkomna spörsmålen. För att så skall kunna ske är det självfallet nödvändigt, att slutsatserna i de rättspsykiatriska utlåtandena äro i erforderlig grad motiverade. Är ett utlåtande bristfälligt motiverat, saknar domstolen möjlighet att ägna utlåtandet en självständig och kritisk prövning, och domstolen är då hänvisad att grunda sitt omdöme om utlåtandet främst på auktoriteten hos den, som avgivit detsamma.

Denna fordran på motivering av de rättspsykiatriska utlåtandena gör sig särskilt gällande vid bedömandet av de ofta svåra gränsfall, som i 5 kap. 5 § strafflagen betecknas såsom annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Av vad som förekommit vid tillkomsten av de år 1945 vidtagna ändringarna i 42 § sinnessjuklagen framgår, att lagstiftaren velat skapa garantier mot att domstolen på grund av bristande motivering av ett rättspsykiatriskt utlåtande ställes utan möjlighet att själv bedöma riktigheten av ett psykiaterns uttalande att en sådan jämställdhet får anses föreligga.

Att den i 42 § sinnessjuklagen för fall av dylik beskaffenhet meddelade särskilda föreskriften om skyldighet att angiva skäl för uttalandet intagits i lagtexten i anslutning till bestämmelserna om innehållet i undersökningsläkares utlåtande kan med hänsyn till vad nu anförts icke innebära, att medicinalstyrelsen skulle vara befriad från sådan skyldighet. Härutinnan kan icke göras någon skillnad mellan utlåtande av undersökningsläkare och av medicinalstyrelsen. 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen innefattar allmänna bestämmelser rörande omfattningen av den utredning, som i anledning av verkställd sinnesundersökning skall framläggas för domstolen, och om beskaffenheten i övrigt av denna utredning. Det åligger uppenbarligen medicinalstyrelsen likaväl som undersökningsläkaren att tillse, att utredningen har den fullständighet, som lagen angiver. Härtill kommer, att medverkan av den centrala medicinska instansen är ett nödvändigt villkor för åstadkommande av den fasta och enhetliga praxis, som är önskvärd på ifrågavarande område. Den av medicinalstyrelsen uttalade uppfattningen om den från vetenskaplig synpunkt diffusa och föga exakta formuleringen av 5 kap. 5 § strafflagen gör, att en sådan medverkan framstår såsom än mera behöfvlig.

Vad medicinalstyrelsen anför till försvar för underlåtenheten att i ovanberörda undersökningsfall motivera sina utlåtanden kan jag alltså icke godtaga. Denna min uppfattning vinner stöd av vad första lagutskottet i utlåtande nr 1 till 1947 års riksdag i här förevarande ämne anför — — —

Vid behandlingen av omförmälda utlåtande i första kammaren uttalade den ledamot av kammaren, som år 1945 i egenskap av chef för justitiedepartementet framlagt förslaget till propositionen nr 239, att vad anginge medicinalstyrelsens förfarande, då styrelsen hade att avge utlåtande över verkställd sinnesundersökning, ansåge ledamoten det utan tvivel av värde att första lagutskottet understrukt, att därvidlag borde bliva en ändrad praxis i förhållande till den som nu rådde. Det uttalande, som första lagutskottet här gjort, stode ju helt i överensstämmelse med tidigare uttalanden från utskottet i samband med lagstiftningens genomförande.

I sitt yttrande till mig har medicinalstyrelsen anför, att en närmare motivering för styrelsens omdöme i flertalet fall fordrade en överarbetning av det ej sällan vidlyftiga materialet, vilken krävde ökade arbetskrafter utöver dem som styrelsen hade till sitt förfogande. Även om en sådan om-

ständighet som bristen på arbetskrafter kan vara förtjänt av beaktande i vissa fall, synes den mig dock icke få åberopas såsom skäl för underlåtenhet att i begärda utlåtanden över sinnesundersökningar lämna upplysningar, som i lag särskilt förutsatts skola där lämnas. I den mån ökning av arbetskrafterna måste ske ankommer det på medicinalstyrelsen att vidtaga de åtgärder, som på grund därav äro erforderliga.

I enlighet med vad justitieombudsmannen sålunda anfört fann han alltså att den praxis, som av medicinalstyrelsen tillämpades i fall av omförmälda beskaffenhet, icke stod i överensstämmelse med gällande lag i ämnet. Med hänsyn till omständigheterna lät justitieombudsmannen emellertid bero vid sina i skrivelsen gjorda uttalanden under förväntan, att medicinalstyrelsen i framdeles förekommande fall, då medicinalstyrelsen förklarade någon icke sinnessjuk eller sinnesslö person vid brotts begående ha lidit av själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skulle i utlåtandet därom särskilt angiva på vilka speciella omständigheter i det föreliggande fallet medicinalstyrelsen grundat sitt omdöme.

I utlåtande nr 1 till 1950 års riksdag i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning anförde *första lagutskottet*, förutom att utskottet lämnade en redogörelse för innehållet i 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen, bland annat följande.

Vid granskningen av ett hos justitieombudsmannen behandlat ärende, som med hänsyn till handlingarnas innehåll överlämnats till chefen för justitiedepartementet, har utskottet uppmärksammat, att medicinalstyrelsen i vissa angivna fall underlåtit att i yttranden över rättspsykiatriska utlåtanden i brottmål motivera avvikelser från läkarens mening. Då utskottet erfarit, att styrelsen jämväl i andra fall utan angivande av motivering frångått den av vederbörande läkare uttalade åsikten, har utskottet ansett sig höra upptaga frågan i förevarande sammanhang.

De nuvarande reglerna om sinnesundersökning i brottmål äro utformade med tanke på att domstolarna skola erhålla material för ett självständigt bedömande av tillräknelighetsfrågan. Detta syfte tillgodoses icke minst genom de ovan återgivna bestämmelserna om motivering av de rättspsykiatriska utlåtandena. Enligt utskottets mening måste dessa bestämmelser gälla medicinalstyrelsens yttranden likaväl som undersökningsläkarnas utlåtanden. Domstolen skulle eljest sakna underlag för en prövning av det föreliggande rättspsykiatriska materialet i de fall då läkaren och medicinalstyrelsen stannat i olika mening. Domstolen behöver exempelvis veta i vad mån medicinalstyrelsen beaktat andra symtom än läkaren eller i förekommande fall ställt annan diagnos än denne. Utskottet har tidigare haft anledning ingå på medicinalstyrelsens praxis i sådana fall då bestämmelsen i 42 § fjärde stycket sista punkten varit tillämplig. Därvid uttalade utskottet (utl. nr 1 till 1947 års riksdag), att de skäl, som åberopats vid bestämmelsens tillkomst, uppenbarligen hade samma betydelse i fråga om medicinalstyrelsens som i fråga om undersökningsläkarens utlåtanden. Denna mening har understrukits av justitieombudsmannen i skrivelse till medicinalstyrelsen, re-

dovisad i ämbetsberättelsen till 1948 års riksdag. Vad sålunda uttalats äger motsvarande giltighet beträffande den i lagrummets tredje punkt stadgade allmänna motiveringsskyldigheten.

Yttranden.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionen från Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge samt medicinalstyrelsen. Därjämte har Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges advokatsamfund beretts tillfälle att yttra sig över motionen.

Göta hovrätt anför.

Ett utlåtande av undersökningsläkare eller medicinalstyrelsen angående tilltalad persons sinnesbeskaffenhet är ett sakkunniguttalande, till vilket domstolen har att taga självständig ställning. Domstolen måste därför söka tränga in i de rättspsykiatriska frågorna och på grundval av det material, som av den medicinska sakkunskapen ställes till förfogande, bilda sig en egen uppfattning om hur ett visst fall bör bedömas. En förutsättning härför är självfallet — med hänsyn till svårigheterna för den ej medicinskt sakkunnige domaren att fullgöra sina åligganden i angivna avseenden — att slutsatserna i utlåtandet äro utförligt motiverade. Särskilt gäller detta medicinalstyrelsens yttrande i fall då styrelsen kommit till annan uppfattning än undersökningsläkaren. De i 42 § sinnessjuklagen meddelade bestämmelserna angående motivering av rättspsykiatriskt utlåtande få anses gälla jämväl medicinalstyrelsen. Bestämmelsernas placering i lagtexten ger dock ett visst stöd för den motsatta uppfattning medicinalstyrelsen hävdade i sitt yttrande till justitieombudsmannen den 17 mars 1947. Då det synes hovrätten angeläget att varje tvekan härutinnan undanröjes och med hänsyn till dels den inställning medicinalstyrelsen åtminstone tidigare haft till frågan om lämpligheten av att motivera sina yttranden och dels den erfarenhet hovrätten har i fråga om tillämpningen av bestämmelserna, anser hovrätten det påkallat att sinnessjuklagen ändras så att av lagen tydligt framgår att skyldigheten att motivera rättspsykiatriska utlåtanden åligger jämväl medicinalstyrelsen.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför.

I vårt land ha domstolarna att självständigt pröva frågor, för vilkas avgörande tilltalads sinnesbeskaffenhet är av betydelse. De rättspsykiatriska utlåtanden, som i brottmål avgivas av undersökningsläkare och medicinalstyrelsen, ha till uppgift att vägleda domstolarna vid denna prövning. För att ett rättspsykiatriskt utlåtande skall kunna behörigen fylla denna uppgift, erfordras, att den som avger utlåtandet redovisar skälen för sin uppfattning. Även av annan orsak än nu nämnts är det påkallat att medicinalstyrelsen motiverar sina rättspsykiatriska utlåtanden. Det måste nämligen tillkomma medicinalstyrelsen såsom slutlig, medicinsk instans att medverka till enhetlig praxis i det rättspsykiatriska bedömandet. En sådan uppgift kan icke på ett tillfredsställande sätt fullgöras utan att medicinalstyrelsen i utlåtandena anger skälen för sin ståndpunkt. Enligt hovrättens

mening lider det således intet tvivel, att medicinalstyrelsen bör vara skyldig att motivera sina rättspsykiatriska utlåtanden.

Frågan huruvida medicinalstyrelsen enligt gällande rätt är pliktig att i utlåtandena angiva skälen för sin uppfattning har varit föremål för delade meningar. Sinnessjuklagen innehåller ingen uttrycklig föreskrift härom. Bestämmelserna i 42 § fjärde stycket tredje och fjärde punkterna sinnessjuklagen gälla omedelbart endast undersökningsläkarnas utlåtanden. Med hänsyn till bestämmelsernas grundtanke att möjliggöra för domstolen att självständigt bedöma utlåtandets värde böra emellertid bestämmelserna anses analogt tillämpliga på medicinalstyrelsens utlåtanden. Skulle så icke vara fallet, äro rättegångsbalkens allmänna regler om sakkunnigbevis att tillämpa. Enligt 40 kap. 7 § rättegångsbalken skall ett sakkunnigutlåtande angiva de skäl och omständigheter, på vilka det däri givna omdömet är grundat.

Ehuru således av gällande bestämmelser torde kunna utläsas en skyldighet för medicinalstyrelsen att motivera sina rättspsykiatriska utlåtanden, föreligga likväl skäl som tala för att införa en uttrycklig bestämmelse härom. Det har sålunda visat sig, att medicinalstyrelsen, då den är av annan mening än undersökningsläkaren, ofta icke anger skälen för sin ståndpunkt. Så har skett jämväl i mål handlagda i denna hovrätt, åtminstone i ett fall efter ingången av 1950. I dylika fall saknar domstolen erforderligt underlag för bedömande vilket utlåtande som är mest välgrundat. Tilläggas kan, att det i denna hovrätt inträffat, att mål återremitterats till medicinalstyrelsen med begäran att skälen för avgivet utlåtande måtte angivas. En uttrycklig bestämmelse om skyldighet för medicinalstyrelsen att i utlåtandena motivera sin uppfattning kan väntas medföra en mera ändamålsenlig ordning än vad nu är fallet. Det förefaller vidare ur lagteknisk synpunkt vara till fördel, om sinnessjuklagen, som innehåller uttryckliga regler om undersökningsläkares utlåtanden och i övrigt upptager en tämligen fullständig reglering av det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet, kompletteras med föreskrifter rörande medicinalstyrelsens utlåtanden.

I 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen givas icke blott föreskrifter om undersökningsläkarnas skyldighet att motivera sina utlåtanden utan jämväl andra bestämmelser rörande deras utlåtanden. Samtliga bestämmelser i nämnda stycke äro av den art, att de böra gälla även medicinalstyrelsens utlåtanden. Det ifrågasatta stadgandet bör utformas i enlighet härmed.

Enligt motionen skulle det ifrågasatta stadgandet införas i 42 § sinnessjuklagen. Denna paragraf avser i första hand förfarandet hos undersökningsläkaren. 44 § sinnessjuklagen innehåller däremot bestämmelser om medicinalstyrelsens befattning med rättspsykiatriska ärenden. Stadgandet bör därför lämpligen införas i sistnämnda paragraf. Härigenom synes man också undvika en eljest behövligen ändring i 43 § sinnessjuklagen.

Medicinalstyrelsen yttrar i huvudsak följande.

Styrelsen har att på grundval av rättegångshandlingar och undersökningsjournaler taga ställning till den bedömning rörande åtalads sinnesskaffenhets, vartill undersökningsläkare kommit. Härvid måste styrelsen givetvis grunda sitt utlåtande på de primäruppgifter, som ingå i nämnda handlingar. Då styrelsen följer undersökningsläkarens bedömning, hänvisar styrelsen alltid till de av denne gjorda iakttagelser som legat till grund för hans bedömning av fallet. I de fall åter, då styrelsens rättspsykiatriska be-

dömning avviker från undersökningsläkarens, framlägger styrelsen sin diagnostiska uppfattning av fallet och redovisar för de iakttagelser som legat till grund för dess avvikande slutsatser. Speciellt vid de s. k. jämställdhetstillstånden framkomma emellertid stora svårigheter vid det slutliga ställningstagandet, som ju — även om styrelsen bemödar sig om en enligt dess mening uttömmande motivering — dock till sist måste bli en värderings- och avvägningsfråga, omöjlig att uttrycka med exakta mät- eller vägbara fakta.

Styrelsen vill även framhålla, att motionärernas uppgift att undersökningsläkarna som regel motivera sina slutsatser, medan styrelsen däremot skulle underlåta detta, icke överensstämmer med styrelsens erfarenhet. Särskilt i fall, där undersökningsläkaren utan att närmare ha motiverat detta sitt slutomdöme ansett sig hos den undersökta ha kunnat konstatera förefintligheten av själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, har styrelsen just på den grund att den ansett undersökningsläkarens motivering härför obefintlig eller bristfällig ansett sig kunna frångå denna »jämställdhet» enbart med hänvisning till att undersökningsjournalens redogörelse för den undersöktes levnadsomständigheter och journalens redovisning av gjorda undersökningsfynd icke giva belägg för den konkluderade jämställdheten.

Då styrelsen sålunda anser sig — på enstaka undantag när — ha på tillfredsställande sätt motiverat de utlåtanden, som den avgivit i rättspsykiatriska ärenden, och är väl medveten om sin skyldighet härutinnan, torde skäl till föreslagen lagändring icke föreligga. Skulle sådan likväl anses böra genomföras, har styrelsen intet att erinra däremot.

Föreningen Sveriges häradshövdingar redogör till en början för vad utskottet anfört till 1947 och 1950 års riksdagar samt för vad justitieombudsmannen anfört i sin ovan omförmälda skrivelse till medicinalstyrelsen. Föreningen uttalar vidare.

Det kan således ifrågasättas om någon lagändring, på sätt motionärerna föreslagit, är erforderlig för att nå det åsyftade målet. Därest emellertid så skulle anses vara förhållandet tillstyrker föreningen motionen. Föreningen utgår från att, om det skulle visa sig att medicinalstyrelsens underlåtenhet är föranledd av brist på sakkunnig personal, förutsättningar skapas för den medicinska granskningsinstansen att tillfredsställande fullgöra sin uppgift och därigenom lämna domstolarna den vägledning, som lagstadgandet avsett skola tillförsäkra dessa.

Styrelsen för *Föreningen Sveriges stadsdomare* yttrar.

Styrelsen delar motionärernas uppfattning, att medicinalstyrelsen — lika väl som undersökningsläkarna — bör motivera sina utlåtanden över sinnessundersökningar. Skälen härför synas så uppenbara, att någon utveckling därav icke är erforderlig.

Styrelsen ställer sig emellertid tveksam till motionärernas förslag om lagändring. Bestämmelsen i 42 § sinnessjuklagen, att i utlåtande skall angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas, bör äga tillämpning även å utlåtande avgivet av medicinalstyrelsen, då det självfallet ej kan ställas lägre krav på ett sådant utlåtande än på utlåtande avgivet av

en undersökningsläkare. Frågan synes därför enligt styrelsens uppfattning kunna lösas på annat sätt än genom lagändring.

Även styrelsen för *Sveriges advokatsamfund* delar motionärernas uppfattning om nödvändigheten av att medicinalstyrelsen motiverar sina rättspsykiatriska utlåtanden samt anför vidare.

Det kan ifrågasättas huruvida icke skyldighet för medicinalstyrelsen att lämna dylik motivering följer redan av gällande lag. Då emellertid sjuksjuklagens bestämmelser i denna del måhända lämna rum för tvekan, tillstyrker styrelsen införande i sinnessjuklagen av en uttrycklig regel av den innebörd motionärerna föreslagit, därvid styrelsen dock vill ifrågasätta huruvida icke bestämmelsen lämpligen borde få sin plats i 44 §.

Utskottet.

Såsom i olika sammanhang framhållits ankommer det uteslutande på domstol att avgöra vilken inverkan tilltalads sinnesbeskaffenhet skall ha på det straffrättsliga bedömandet av brottsliga gärningar. Gällande föreskrifter om sinnesundersökning i brottmål äro utformade med tanke på att domstolarna skola erhålla material för detta självständiga bedömande. Sålunda lämnas i 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen utförliga anvisningar om vad undersökningsläkares utlåtande över verkställd sinnesundersökning skall innehålla. Däremot innehåller lagen icke några motsvarande föreskrifter i fråga om utlåtande av medicinalstyrelsen. Ehuru bestämmelserna om motivering av de rättspsykiatriska utlåtandena i nyssnämnda stadgande gälla omedelbart endast undersökningsläkares utlåtande måste de dock, såsom utskottet framhöll år 1950, anses gälla medicinalstyrelsens yttranden likaväl som undersökningsläkarnas utlåtanden.

Av den föregående redogörelsen framgår emellertid, att frågan huruvida medicinalstyrelsen enligt gällande rätt är pliktig att i utlåtande ange skälen för sin uppfattning varit föremål för delade meningar. Sålunda har medicinalstyrelsen i sitt år 1947 till justitieombudsmannen avgivna yttrande hävdad, att 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen icke gällde eller lämpligen borde gälla medicinalstyrelsen. Justitieombudsmannen, som endast tagit upp frågan om medicinalstyrelsens skyldighet att motivera sina utlåtanden vid de s. k. jämställdhetstillstånden, anförde i skrivelse till medicinalstyrelsen år 1948 att styrelsens dåvarande praxis icke stod i överensstämmelse med gällande lag i ämnet. På förekommen anledning uttalade utskottet år 1950 att vad justitieombudsmannen sålunda anfört ägde motsvarande giltighet beträffande den i förenämnda lagrum stadgade allmänna motiveringsskyldigheten. Trots dessa uttalanden har, såsom framgår av Göta hovrätts och hovrättens över Skåne och Blekinge yttranden över förevarande motion, även därefter inträffat, att medicinalstyrelsen, då den kommit till annat slut än undersökningsläkaren, icke motiverat sin stånd-

punkt. Medicinalstyrelsen har själv i sitt yttrande uppgivit, att styrelsen i enstaka undantagsfall icke på tillfredsställande sätt motiverat sina utlåtanden. Dock har styrelsen nu förklarat, att den vore väl medveten om sin skyldighet härutinnan.

Samtliga remissinstanser äro eniga om att enligt gällande bestämmelser skyldighet föreligger för medicinalstyrelsen att motivera sina utlåtanden. Flertalet remissinstanser ha därjämte ansett det vara lämpligt att, till undanröjande av varje tvekan, i sinnessjuklagen införa en uttrycklig föreskrift härom. Även utskottet finner lämpligt att nu införa en sådan regel. Såsom hovrätten över Skåne och Blekinge anfört torde det vidare ur lagteknisk synpunkt vara till fördel, om sinnessjuklagen, som innehåller uttryckliga regler om undersökningsläkares utlåtanden och i övrigt upptager en tämligen fullständig reglering av det rättspsykiatriska undersökningsförfarandet, kompletteras med föreskrifter rörande medicinalstyrelsens utlåtanden.

Den ovan förordade regeln torde lämpligen böra utformas på så sätt att samtliga för undersökningsläkares utlåtande gällande föreskrifter i 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen få motsvarande tillämpning i fråga om medicinalstyrelsens utlåtande. Stadgandet bör få sin plats i 44 §. Såsom dag för ikraftträdandet föreslår utskottet den 1 juli 1953.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 228, måtte för sin del antaga följande förslag till

L a g

om ändrad lydelse av 44 § sinnessjuklagen den 19 september 1929 (nr 321).

Härigenom förordnas, att 44 §¹ sinnessjuklagen den 19 september 1929 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse.)

44 §.

(Föreslagen lydelse.)

44 §.

Prövar domstol, efter det utlåtande över verkställd sinnesundersökning blivit avgivet, medicinalstyrelsens utlåtande böra infordras, åligge domstolen att till medicinalstyrelsen överlämna samtliga handlingar i målet.

Vad i 42 § fjärde stycket stadgas om utlåtande av undersökningsläkare skall äga motsvarande tillämpning beträffande medicinalstyrelsens utlåtande.

¹ Senaste lydelse se SFS 1945: 467.

Medicinalstyrelsen äge att genom läkare, som styrelsen därtill utser, verkställa den ytterligare undersökning styrelsen finner erforderlig, och skall, om så sker, vad i 42 och 43 §§ för där avsedda fall stadgats i tillämpliga delar lända till efter rättelse. Därvid skall dock följande iakttagas:

1) Det åligger medicinalstyrelsen att tillställa vederbörande läkare handlingarna i målet.

2) Undersökning av häktad må verkställas vid det statens sinnessjukhus, som av medicinalstyrelsen bestämmes, i vilket fall den häktade skall dit överföras.

3) Jämväl medicinalstyrelsen äger begära utredning eller göra framställning om förhör, som i 42 § andra stycket sägs, och för undersökningen påkalla intagning å sinnessjukhus av den, som vistas å fri fot. Varder förhör utsatt, åligge domstolen att underrätta medicinalstyrelsen därom.

4) Vederbörande läkares utlåtande skall inom tid, som av medicinalstyrelsen bestämmes, avgivas till medicinalstyrelsen, som ock äger att besluta om anstånd med avgivandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1953.

Stockholm den 14 april 1953.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Olofsson, Lodenius, Lindblom, Lundgren, John Johansson och fru Wallentheim;

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindberg, Landgren, Gustafsson i Borås, Ekström, Fröding och Andersson i Björkäng.